

A Honi Gárda esete a magyar politikai elittel, avagy szükség van-e önkéntes tartalékos erőre Magyarországon is?

2008

Kern Tamás

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK	2
BEVEZETŐ	3
A SIMICSKÓ JAVASLAT	4
A HONVÉDELEMI SZÉKTOR FINANSZÍROZÁSI VÁLSÁGA	6
VISSZATEKINTŐ	8
A PROFESSZIONÁLIS HADSEREGMODELL KIÉPÍTÉSE (1999-2004)	9
NEMZETKÖZI PÉLDÁK ÉS AZ AZOKBÓL LEVONHATÓ KÖVETKEZTETÉSEK	11
FELHASZNÁLT IRODALOM	15

Bevezető

2007 nyarán a magyar sajtó radikális civil gárdák megalakulásától volt hangos, újabb fejezetet nyitva ezzel a rendszerváltás óta tartó, a szélsőjobb térnyeréséről, az antiszemitizmus terjedéséről folyó társadalmi-politikai disputában. Júliusban a Nemzeti Gárda, augusztusban a Kárpát-haza Nemzetőrség és a Magyar Gárda jelentette be létrejöttét. Az önmagukat hagyományőrző és kulturális egyesületként meghatározó szélsőjobboldali organizációk – főleg a Jobbik szervezeti keretein belül alakult Magyar Gárda – kitüntetett feladatként jelölték meg a „nemzeti önvédelem kereteinek” kialakítását, külső agresszió esetén a haza védelmét. Álláspontjuk szerint mára az állam a tényleges katonai, valamint a szellemi honvédelemre egyaránt képtelenné vált. Véleményünk szerint – egyetértve Kovács András szociológussal¹- az ilyen és ehhez hasonló ideológiai álláspontot valló szervezetek megalakulásának a modern, Európai Unió és NATO-tagsággal rendelkező Magyarországon nem szabad nagy jelentőséget tulajdonítani. Nem ildomos azonban elfedni, hogy a zavaros álláspontot kifejtő, azt harsányan közvetítő „civil” szervezetek térnyeréséhez az utóbbi, mintegy két év kormányzati tevékenysége vaskosan hozzájárult, elég, ha csak a megtévesztésen alapuló választási győzelemre, a kormányfő őszi beszédére, az azt követő őszi „zavargásokra”, illetve a gazdasági megszorítások következtében előálló, már a középosztályt is elérő társadalmi feszültségek eszkalálódására gondolunk.

Fontos véljük ugyanakkor jelezni – már csak a tanulmány szempontjából is -, hogy a radikális mozgolódás felfutását az is masszívan elősegítette, hogy a kormányzati elit 2004 vége – a professzionális hadseregmodellre történő átállás – óta képtelen volt egy valóban működő, az önkéntesség elvén alapuló, tartalékos haderő kialakítására, ezzel is részben kifogva a szelet a szélsőjobboldali „szabadcsapatok” vitorlájából. A tétovázás egyértelműen a kormányzati felelősségre mutat rá. Különösen annak ismeretében, hogy egyrészt az állam már „működtet” egy erre a célra létrehozott szervezetrendszer (Önkéntes Tartalékos Rendszer), másrészt egyes szakpolitikusok (Simicskó István) már hét-nyolc éve szorgalmazzák valamilyen tartalékos modell bevezetését, sőt az utóbbi években a magyar hadtudományi szakirodalom is támogatja vagy a jelenlegi szervezeti háttér megerősítését vagy egy új kiépítését – mégsem sikerült a szocialista kormányoknak az előrelépés ezen a területen. Egy biztos: egyetlen egy állam sem mondhat le az erőszak alkalmazásának monopóliumáról arra hivatkozva, hogy a rendszer működtetésére nem áll rendelkezésére elegendő forrás.

Márpedig jelenleg ez a helyzet. Az utóbbi években (2006-2007) tapasztalt racionálisnak tűnő, a minisztériumot és a vezérkart, valamint az ahhoz tartozó organizációkat érintő átszervezések ellenére a védelmi vezetés továbbra sem fordít kellő szakmai, jogi és anyagi figyelmet a tartalékos rendszer kiépítésére. Szervezeti értelemben ugyan igen, ám a gyakorlatban nem működik a honvédségen belül a már előbb említett Önkéntes Tartalékos Rendszer, mivel a feltöltöttség minimális. Egyes információk szerint évente 100 fő (összesen 500 fő) alatt van azoknak az önkéntes jelentkezőknek a száma, akik tartalékos

¹ Istenadta szebb jövőt akar a jobbikos fekete sereg, *Szombat*, 2007. augusztus 5.

szolgálatra vállalkoznak, s eddig csak a tartalékos helyek ötödét sikerült betölteni.² Továbbra sem megnyugtató az a politikai válasz, amely szerint a különböző válságok esetén a professzionális haderő kiegészítésére a korábban kiképzett tartalékosok alkalmasnak bizonyulnak.³ Természetesen ezt a problémát a védelmi kormányzat önmagában képtelen felszámolni, hiszen meglévő források hiányában az érdekeltség megteremtése nem képzelhető el.⁴ Előrelépés ezen a területen csak kormányfői (pénzügyminiszteri) támogatás és ösztönzés esetén várható, ám a konvergencia-program mindenhatóságába vetett fiskális bizalom, valamint az utóbbi években a miniszterelnök részéről a honvédelemmel kapcsolatban tapasztalt nemtörődömség kizárja ezt.

A Simicskó javaslat

A tárca ugyanakkor különböző koncepciók társadalmi-, politikai- és szakmai vitáinak felkarolása révén jelentős lépéseket tehetne ennek a védelmi képességbeli hátránynak a leküzdésére. Ez azonban még szándék szintjén sem fedezhető fel a minisztériumi vezetésben. Erre utal az az ambivalens kormányzati magatartás is, amit Simicskó István 2007 áprilisában a parlamentbe beterjesztett, önálló országgyűlési határozati javaslatával kapcsolatban alakítottak ki.⁵ A 2006-os választások után a KDNP parlamenti padsoraiban helyet foglaló politikus javaslata arra irányul, hogy a látható közeljövőben szülessen törvény egy önkéntes, tartalékos védelmi erő (Honi Gárda) felállításáról, amely a Magyar Honvédség keretei között, azt kiegészítve békeidőben elsősorban katasztrófavédelmi feladatokat ellátva, háború esetén,

² A hadkötelezettség megszüntetésekor jött létre az önkéntes tartalékos rendszer. Az önkéntes tartalékos jogviszony önként jelentkezés alapján, kérelemre a tartalékos katona és a Honvédség között megkötött szerződéssel jön létre. A jelentkezők első alkalommal 25 napos kiképzésen vesznek részt, majd évente 15-15 napra behívják őket. Az így eltöltött szolgálati időhöz kötötten 1-3 havi illetmény illeti meg az önkéntes tartalékosokat. A legnagyobb probléma, hogy anyagi források és a jogszabályi környezet kialakításának hiányában az évi kéthetes kiképzést az önkénteseknek saját szabadságuk terhére kell vállalniuk, ugyanis a munkáltatók kárpótlására sem megfelelő anyagi bázis nem áll rendelkezésre sem törvényi felhatalmazás nem kötelezi őket arra, hogy az önként jelentkezőt tehermentesítsék a rövid szolgálati időszak alatt.

³ Jelenleg már a szakmai kritikai vélemények széles bázisa áll a minisztérium rendelkezésére a probléma felszámolása érdekében. Lásd pl. Urbán Lajos – Szigeti Lajos 2006. A magyar haderő és a tartalékos katonák. *Új Honvédségi Szemle*, 5. szám 2.; Czuprák Ottó 2006. A tartalékos szerepe a védelem hatásalapú képességének alakításában. *Hadtudomány*, 4. szám.

⁴ Az anyagi érdekeltség felkeltése források hiányában mind a tartalékosnak jelentkező (munkavállaló), mind pedig a tartalékos foglalkoztató (munkaadó) irányában nem megalapozott. Sajnálattal kell ugyanakkor megállapítanunk azt is, hogy a rendszerváltás után kialakuló morális válság következtében azzal számolni, hogy hazafias kötelességtudatból tömegek jelentkeznek a tartalékos állományba, biztosan nem szabad.

⁵ A H/2885. irományszámú országgyűlési határozati javaslatot 2007. április 27-én terjesztette elő Simicskó István. „A Honi Gárda tartalékos védelmi erő létrehozásáról” szóló előterjesztés indokaként az ellenzéki politikus azt nevesítette, hogy az ország a haderő-átalakítás során kialakuló kis létszámú, professzionális haderő megléte ellenére, illetve a megváltozott biztonságpolitikai környezet új kihívásai közepette sem mondhat le arról, hogy a honvédelem továbbra is össznemzeti ügy maradjon. Így a kormány alapvető feladata, hogy biztosítsa azokat a jogi-, katonaszakmai- és anyagi feltételeket, amelyek maradéktalanul lehetővé teszik, hogy bármely önként jelentkező magyar polgár olyan kiképzésben részesüljön, majd ennek alapján olyan tartalékos rendszerű feladatokat vállaljon, amelynek köszönhetően alkalmassá válik arra, hogy veszély esetén megvédhesse szűkebb környezetét, illetve adott esetben hazáját.

pedig a honvédség rendelkezésére (területvédelem) állva végzi feladatát.⁶ A koncepció háttérében minden bizonnyal az húzódik meg, hogy az ellenzéki szakpolitikus érzékeli, hogy a hadsereg-modellváltás óta a kormány képtelen volt egy valóban funkcionáló tartalékos struktúra feltételrendszerét kidolgozni. Simicskó javaslatát az Országgyűlés a tanulmány írásának időpontjáig még nem tűzte napirendre, sőt a kormányzati, illetve kormánypárti nyilatkozatokat elemezve, erre idén már nem sok esély mutatkozik, bár június óta ötpárti alibitárgyalások folytak a koncepciót érintően.⁷ Az SZDSZ egyértelmű elutasítása⁸ mellett ugyanis a szocialista honvédelmi vezetés hol egyértelműen támogatólag lép fel, hol pedig vitatja a javaslat lényegét. Erre legjobb példa a honvédelmi miniszter egymásnak ellentmondó nyilatkozata. Szekeres Imre augusztus 16-án még arról beszél, hogy az őszi parlamenti ülészek elején (2007 szeptemberében) megegyezhetnek a pártok a Honi Gárda felállításáról, ugyanis a minisztériumnak is egyértelműen az az álláspontja, hogy szükség van egy, a honvédség rendszerébe illeszkedő, önkéntes tartalékos erőre.⁹ Államalapításunk ünnepén azonban a miniszter már azt a kijelentést teszi, miszerint: „Nincs szükség (azonban) sem a hadseregen belül, sem azon kívül gárdákra, főleg nem politikai szervezetekhez, ideológiákhoz kötődő félkatonai szervezetekre.”¹⁰ Az egyértelmű kormányzati elzárkózásnak következményeként, a kormányzati ígérettel ellentétben, szeptemberben az Országgyűlésben nem történik érdemi előrelépés, holott augusztus közepe óta már a Fidesz is támogatásáról biztosítja a Simicskó javaslatot.¹¹

A kormány és a kormánypártok részéről a KDNP-s politikus koncepciója persze a jelenkori magyar politikai logikának megfelelően – miszerint ellenzéki javaslatról van szó – elvethető. Szakmailag viszont csak abban az esetben igazolható a javaslat annulálása, ha a védelmi vezetés egyben egyértelművé teszi, hogy a már szervezetiesen létező Önkéntes Tartalékos Rendszert anyagilag megerősíti, továbbá rászánja magát a jogi környezet (pl. honvédelmi törvény, munkatörvénykönyve) alapvető átszabására annak érdekében, hogy a jelenlegi önkéntes tartalékos rendszer valóban működőképessé váljon. Azt ugyanis a hazai szakmai közvéleményen belül – kivéve talán az SZDSZ szakpolitikussait – már senki sem vitatja, hogy a NATO-tagállamok szinte mindegyikében rendszeresített – persze

⁶ A politikusi előterjesztés alapján, amennyiben a parlament elfogadja az Országgyűlési Határozatot, akkor az Országgyűlés felkéri a kormányt, hogy 2007. december 31.-ig a Honvédelmi Minisztériumban hozzon létre egy szakértői bizottságot, amely a Honi Gárda felállításának feltételrendszerét (pl. feladatok, szervezeti felépítés, finanszírozás) hivatott kidolgozni. Az előterjesztésben továbbá az is szerepel, hogy a kormány a szakértői bizottság munkája alapján kötelessé válik arra, hogy 2008. december 31.-ig javaslatát (pl. törvény) terjessze a parlament elé.

⁷ Az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága május végén ugyan egyhangún tárgysorozatba vette a határozati javaslatot, azonban a kormánypárti többség általános vitára nem találta alkalmasnak.

⁸ Gusztos Péter több nyilatkozatában (pl. *hvg.hu*, 2007. augusztus 13., Az SZDSZ nem akar Honi Gárdát a hadseregen belül) világossá tette, hogy szakmailag értelmetlen a professzionális hadseregmodell mellett egy korszerűtlen, politikai ihletésű, alternatív rendfenntartó szerv létrehozása.

⁹ Szekeres Imre: Für Lajos ne adja nevét a Magyar Gárdához, *Népszabadság Online*, 2007. augusztus 16.

¹⁰ Szekeres Imre: nincs szükség félkatonai szervezetekre, *stop.hu*, 2007. augusztus 20.

¹¹ Erről Demeter Ervin, a Fidesz szakpolitikusa tájékoztatja a közvéleményt augusztus 12-én. Demeter szerint a Honi Gárda hasonló feladatokat (katasztrófavédelem, fegyveres konfliktus esetén kiegészítő haderő) látna el, mint azok a csapattestek, amelyek már több NATO-tagországban működnek. Létre kell hozni a Honi Gárdát, *fidesz.hu*, 2007. augusztus 12.

eltérő szervezési elvekre épülő – működőképes tartalékos erőre Magyarországon is szükség van. Ennek az álláspontnak az egyértelmű képviselőjére azonban a magyar honvédelmi vezetés jelen pillanatban nem hajlandó, még kevésbé hajlik arra, hogy szakmai álláspontját a közvélemény előtt is ütköztesse a tisztán fiskális szempontokat érvényesítő kormányfővel és pénzügyminiszterrel. Márpedig kormányzati többletforrások nélkül a rendszer életképtelen.

A honvédelmi szektor finanszírozási válsága

Mára, a védelemre szánt költségvetési források hiánya krónikus méreteket ölt. Azon túl, hogy az elégtelen anyagi keretek következtében a halaszthatatlan technikai fejlesztések egész sora maradt el, a legsúlyosabb probléma, hogy a magyar kormányzati elit szavahihetősége a szövetséges (NATO-) országok politikai és katonai vezetői előtt erőteljesen megcsappant. A NATO 2002-es prágai csúcsértekezletén a magyar kormány még a védelmi kiadások növelését jelentette be. A Medgyessy-kormány ígérete szerint a 2003-2006 közötti időszakra a védelmi költség GDP-hez viszonyított arányát 1,81 százalékról 2,01 százalékra kívánta emelni, amelyből közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium részaránya 1,81 százalék lett volna.¹² A konkrét és egyben számon kérhető vállalás azonban nem teljesült, a négyéves ciklus alatt a katonai kiadások radikálisan csökkentek: 2003-ban a GDP 1,69 százaléka, 2004-ben 1,53 százaléka, 2005-ben 1,28 százaléka, míg 2006-ban már csak 1,17 százaléka fedezte a magyar honvédelem kiadásait.¹³ Ebben az évben a katonai költség aránya tovább esett, Magyarország a nemzeti össztermék 1,1 százalékát fordítja védelmi kiadásokra.

A 2006-os választási kampányban, még az erőteljes kormányzati ígéretek ellenére is világossá válhatott az éberebb megfigyelők számára, hogy a társadalom és a humánszféra (például oktatás, egészségügy, honvédelem) területén a következő évek komoly megszorításokat hoznak. A második Gyurcsány-kormány legnagyobb feladata ennek megfelelően az lett, hogy amennyire csak lehet, elkerülje annak bélyegét, hogy a védelmi szövetségi rendszerben csak amolyan „biztonsági potyautasként” vesz részt. Ez az igyekezete azonban nem sikerült. Mindenki által ismert ugyanis, hogy a NATO-hoz tartozó 26 tagállam közül jelenleg Magyarország fordítja – a GDP-hez viszonyítva – a legkevesebbet a védelmi szférára.¹⁴ Nem tagadható, hogy a hadsereg létszámához viszonyítva az ország erőn felül teljesíti a külföldi katonai jelenlétet illetően (kb. 1000 fő állandó állomásoztatása különböző béketeremtő- és békefenntartó hadműveletekben), ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez a vállalása az egyedüli, amelynek maradéktalanul eleget tesz a közösen elfogadott szövetségi (NATO, EU) célkitűzésekből. A nemzetközi szerepvállalás azonban

¹² Szenes Zoltán 2006. Magyar Honvédség a NATO-ban. Mit várhatunk Rigától? *Hadtudomány*, 4. szám.

¹³A védelmi kiadások támogatásának mértéke már 2005-ben az 1997-es támogatási szint alá süllyedt, amikor a Horn-kormány először tett ígéretet a NATO-nak a katonai költségek növelésére. Igaz, az új védelmi miniszter (Szekeres Imre) lobbitevékenységének köszönhetően a szektor 2006-ban végül is nem a költségvetési törvényben elfogadott nemzeti össztermék 1,17 százalékából gazdálkodott, hanem a GDP 1,27 százalékából.

¹⁴Különösen látványos Magyarország lemaradása a visegrádi országokhoz képest. Csehország, Lengyelország és Szlovákia a GDP 1,7-1,9 százalékát fordítja katonai védelemre.

nem helyettesítheti a 17 év óta felhalmozódó katonai fejlesztések hiányát, a katonatársadalom presztízsét megalapozni képes új bérrendszer kialakítását vagy a tartalékos szervezet működőképessé tételét. Márpedig ezekre a kormányzat által biztosított anyagi keretek továbbra is elégtelenek.

Nem megnyugtató a honvédelmi miniszter azon nyilatkozata sem, miszerint „a költségvetés konszolidálása után pedig fokozatosan emelni fogjuk a védelmi kiadásokat a tízéves fejlesztési program alapján”.¹⁵ Szekeres Imre arra a kormánydöntésre utalt, amely szerint a kabinet a kormányzati ciklus végéig meghatározta a honvédelmi tárca költségvetési keretét. Ezek alapján a 2007-re elfogadott 278 milliárd forintról 2010-re 322 milliárdra nő a védelempolitikára felhasználható összeg nagysága.¹⁶ A nominális növekmény természetesen észlelhető, amennyiben azonban figyelembe vesszük a pénzügyi tárca inflációs előrejelzését, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a honvédelemre költendő keret 2010-ig reálértékben – legjobb esetben is – csupán szinten marad. Az Állami Számvevőszék megállapítása szerint így 2010-ben sem haladja meg a GDP 1,1 százalékát a támogatási előirányzat.

A második Gyurcsány-kormány tehát nem tud – és talán is akar – szakítani azzal az immár legalább öt éve tartó folyamattal, miszerint évről évre növekvő mértékben von el forrásokat a védelmi szférától. Ennek oka nyilvánvaló: az elhibázott politikai és gazdasági intézkedésekből eredő jelentős károk enyhítése érdekében a kormányzó koalíció a humánszférában – azon belül talán leginkább a védelmi-katonai ágazatban – találja meg azt a területet, ahol a viszonylag alacsony politikai, ágazati és lakossági ellenállás miatt jelentős összegeket képes megtakarítani. Márpedig a katonai költségvetés folyamatos – évente a GDP-hez viszonyított, legalább 0,1-0,2 százalékos – emelése nélkül sem a professzionális módon üzemelő Magyar Honvédség sem az Önkéntes Tartalékos Rendszer nem alkalmas feladata ellátására. Egy-két évig még bizonyosan lehet arra a kedvező geopolitikai (szomszédos országokkal kialakított partneri viszony) és szövetségi (EU, NATO) környezetre hivatkozni, melyből levonható, hogy Magyarországot nem fenyegeti külső támadás veszélye. Ugyanakkor nem szabad elfeledni, hogy a folyamatos anyagi ellehetetlenülés következtében a szektorban rendre – így 2006-2007-ben is – elmaradtak a haditechnikai fejlesztések, a katonatársadalom anyagi megbecsülése sem érte el a feladatvállalással arányos szintet, sőt, nem került sor az értékes ingatlanállomány megfelelő állagmegóvására sem. A fiskális szemléletű megszorítások miatt az elmúlt évek során jelentős létszámleépítésre került sor, amelynek következtében a Magyar Honvédség legfontosabb feladatát, az ország szuverenitásának védelmét önmagában már nem képes garantálni, holott ez már nem csak nemzeti, hanem előírt szövetségi (NATO) érdek is.

¹⁵ Megtagadott múlt, modern baloldaliság. Interjú Szekeres Imrével. *Magyar Nemzet*, 2007. március 12.

¹⁶A kormány 2006. november 22-ei ülésén jóváhagyott költségvetési programja szerint a védelmi minisztérium előirányzata 2008-ra 285 milliárd forintra, 2009-re 295 milliárd forintra, 2010-re pedig 322 milliárd forintra nő.

Visszatekintő

Simicskó István nem először tesz kísérletet egy kvázi, tartalékos katonai rendszer kiépítésére. 2000. kora őszén már benyújtott egy határozati javaslatot egy „önálló fegyveres erő” (Nemzetőrség) létrehozására.¹⁷ Az akkor kormánypárti (Fidesz) politikus célja szerint – amennyiben javaslatát az Országgyűlés magáévá tette volna Országgyűlési Határozat formájában – a kormánynak 2001. április 15-ig a parlament elé kellett volna terjesztenie a Nemzetőrségről szóló törvényjavaslatot, annak érdekében, hogy még 2001 folyamán megalakulhasson – a honvédelmi miniszter irányítása alatt – a Nemzetőrség parancsnokságának törzse, valamint egy nemzetőregység. A koncepció szerint az új fegyveres erő mintegy 20-22 ezer főt számláló, vegyes (önkéntes és sorozott) rendszerű szervezet, amely felváltaná a sorkatonai intézményt. A tervezet logikusnak tűnik annyiban, hogy 2001-re már a kormány is magáévá tette azt a liberális (SZDSZ) agendát, miszerint Magyarországon is szükségszerű – igaz időben elnyújtva – a sorozásos modellből a professzionális haderővé történő átalakulás elindítása. A Nemzetőrségbe a három hónapos alapképzés mindenki számára kötelező lenne, utána viszont önkéntes alapon lehetne nemzetőrként tovább szolgálni. A politikus elképzelése szerint tehát az országban két honvédelmi fegyveres szervezet jött volna viszonylag rövid idő alatt: egyrészt egy jól felszerelt, kis létszámú professzionális hadsereg, hivatásos és szerződéses katonákból, valamint a kötelező sorozáson és kiképzésen átesett polgárokból álló Nemzetőrség.

A koncepció alaphibája – álláspontunk szerint – a kényszersorozás átmentése. A XXI. század elején a fejlett országokban komoly társadalmi igényként jelentkezik a haderők létszámának leépítése és ezzel párhuzamosan a kötelező katonai szolgálat eltörlése, még akkor is, ha egyben újabb veszélyforrások (pl. terrorizmus) jelennek meg.¹⁸ Így minden bizonnyal – a javaslat elfogadása esetén – Magyarországon is elemi társadalmi ellenállásba ütközött volna a sorozás intézményének fenntartása a Nemzetőrség esetében, hiszen a honvédség vonatkozásában is hasonló tapasztalatokat tártak fel a szakértők.¹⁹ Vitathatatlan tény, hogy a honvédelem össznemzeti ügy, s az erre történő hivatkozás Simicskó István 2000-es határozati javaslatának indoklásában is szerepel, mint olyan morális érv, melynek minden körülmények között teljesülnie kell. Nem szabad azonban elfeledni, hogy a rendszerváltással természetszerűleg együtt járó – gazdasági, társadalmi, morális, politikai stb. – megrázkódtatásokkal terhelt társadalomban a hadköteles korú tagoknak egy jelentékeny részében ezek az erkölcsi indíttatású igények, illetve kötelezettségteljesítési szándékok részben, vagy teljesen hiányoznak. Miként nehezen megmagyarázhatók a társadalom részére azon többletforrások bevonása is, melyek elengedhetetlenül fontosak egy újabb katonai szervezet (Nemzetőrség) felállítására esetén.

Mindezeket a valós problémákat érzékelve a kormány arra az elhatározásra jutott, hogy a Simicskó javaslatot erősen felpuhítva egy egységes koncepciót nyújt be a parlamentnek. Az Országgyűlés kisebb vita után – és az ellenzék egy

¹⁷ H/3107 irományszámú határozati javaslat „A Nemzetőrség létrehozásáról”. A javaslatot Simicskó 2000. szeptember 8.-án terjesztette be önálló indítványként a parlamentbe.

¹⁸ Szigeti Lajos 2000. A nemzetőrség megalakításának kérdései. *Hadtudomány*, 4. szám

¹⁹ Elég, ha csak a sorozás alkalmazásánál az egészségügyi felmentések nagy számára gondolunk.

részének (MSZP, SZDSZ) ellenállása ellenére – elfogadta „A Nemzetőrség felállításáról szóló” Országgyűlési Határozatot.²⁰ Ez a határozat azonban nem rendelkezik a Nemzetőrség felállításáról, csak egy előkészítő bizottság – 2002. április 1.-ig történő – felállításáról, továbbá arról, hogy a parlament felkéri a kormányt, hogy 2002. december 31.-ig terjessze a kidolgozott törvényjavaslatot, valamint a szükséges törvénymódosításokat az Országgyűlés elé. A 2002-es országgyűlési választások, illetve a kormányváltás következtében a javaslat megbukott, bár jeleznünk kell, hogy a választási kampány forgatagában az Orbán-kormány megfeledezett kötelezettségéről, az előkészítő bizottság felállításáról.

Erre is hivatkozva, a Medgyessy-kormány honvédelmi minisztere 2003 januárjában határozati javaslatot nyújtott be a „A Nemzetőrség felállításáról” szóló OGY határozat hatályon kívül helyezéséről.²¹ Az előterjesztést jegyző Juhász Ferenc szerint az új kormány áttekintette a Nemzetőrséggel kapcsolatos kormányzati teendőket, és arra a következtetésre jutott, hogy célszerű azt összekapcsolni az önkéntes haderőre történő áttérés előkészítésének munkálataival. A védelmi kormányzat ennek alapján azt állapította meg, hogy egy új, önálló fegyveres erő (Nemzetőrség) létrehozása helyett a szándékozott cél (állampolgárok bevonása a honvédelembe a professzionális honvédség mellett) célszerűbben és hatékonyabban elérhető az önkéntes tartalékos rendszer keretei között. Ezzel a szocialista vezetésű kormányzat egyértelművé tette, hogy a kényszersorozáson (is) alapuló újabb katonai szervezet kialakítása számára nem prioritás. További érvként hangzik el az előterjesztésben, hogy a Nemzetőrség finanszírozása olyan pótlólagos terheket róna a költségvetésre, melyet a magyar nemzetgazdaság nem bír el, miközben az önkéntes tartalékos rendszer anyagi kihatásai nyilvánvalóan nem érik el egy önálló fegyveres erő kialakításának költségeit. Ezek alapján 2003 márciusának elején a szocialista-szabaddemokrata többségű parlament hatályon kívül helyezte a „A Nemzetőrség felállításáról” szóló OGY határozatot.²² Bármennyire is magasztos és morálisan támogatható az Orbán-kormány és Simicskó István igyekezete a Nemzetőrség felállítására, a szakmai és a pénzügyi érvek mentén a Medgyessy-kormány döntése indokoltnak tűnik. A szakmai igazolás viszont nem érthető meg a sorozáson alapuló hadseregmodell megszüntetésére irányuló politikai viták bemutatása nélkül.

A professzionális hadseregmodell kiépítése (1999–2004)

Az 1990-es évek közepétől kezdődően a magyar civil társadalom több aktora (pl. Alba Kör, Hadkötelezettséget Ellenzők Ligája) a politikai közbeszéd részévé teszi a sorkatonai szolgálat megszüntetését, és ezzel párhuzamosan egy önkéntességen alapuló professzionális hadsereg létrehozásának modelljét. A releváns politikai szereplők közül a kezdeményezést legelőször az SZDSZ karolja fel, és egyfajta liberális agendaként hirdeti meg. A párt – érzékelve a közvélemény és a

²⁰ A 100/2001. számú, „A Nemzetőrség létrehozásáról” szóló Országgyűlési Határozatot a parlament 2001. december 18.-án fogadta el.

²¹ Az előterjesztés H/1989. számon nevesített.

²² A 17/2003-as OGY határozatot 2003. március 7.-én fogadta el a parlament 194 igen szavazattal, nem szavazat és tartózkodó szavazat nélkül.

médiумok többségének támogatását – 1999-ben politikai vitanapot kezdeményez a parlamentben „A kötelező sorkatonai szolgálat felváltása önkéntes és hivatásos hadsereggel és Magyarország NATO-csatlakozása” címmel.²³ Álláspontjuk szerint megérett a lehetőség arra, hogy a sorozáson alapuló rendszert Magyarországon azonnal felszámolják. A politikai vita azonban nem hoz áttörést, eltekintve attól, hogy a Fidesz vezette kormány előterjesztésére az Országgyűlés 2000-ben elfogad egy országgyűlési határozatot, melyben hitet tett a sorkatonai szolgálat – hosszú átmenet utáni – megszüntetése mellett.²⁴ Álláspontjával tehát ekkor még magára marad a liberális párt, ugyanis a szocialista vezérszónok (Juhász Ferenc) is csak középtávon, 10-15 év alatt lát lehetőséget arra, hogy a sorkatonai állomány megszűnjék, miközben a többi parlamenti párt is elveti az azonnali struktúraváltás lehetőségét.

A koncepcionális eltérések ellenére azonban az ezredforduló utáni években a magyar politikai elit szinte egyöntetűen – kivétel az FKGP és az MDF bizonyos körei – támogatja a sorozáson alapuló hadsereg viszonylag látható időn belüli megszüntetését. A téma – kiemelten pozitív társadalmi támogatottsága okán – így a 2002-es országgyűlési választások egyik releváns szakpolitikai kérdésévé válik. Nem meglepő tehát, hogy a Medgyessy-kormány programjában ez a program pont olyan kiemelt katonapolitikai feladatként fogalmazódik meg, melyet a ciklus végéig realizálni kell. 2004-ben azonban a folyamatok felgyorsulnak, s még ebben az évben a parlamenti pártok együttműködésének köszönhetően megszűnik a sorozáson alapuló hadsereg-modell, s helyét a professzionális szervezetszerű honvédség veszi át.

Az év folyamán a parlamenti pártok közötti kialakult vita árnyalt bemutatására a jelen tanulmány nem vállalkozhat,²⁵ annyit azonban mindenképpen jeleznünk kell, hogy 2004 áprilisában a területet felügyelő szakminiszter kijelenti: a Magyar Honvédség 2004 év végéig minden feltételt megteremt annak érdekében, hogy kizárólag önkéntes alapon működjék a magyar haderő. Juhász Ferenc első alkalommal veti fel, hogy a kormány még a nyáron beterjeszti azokat a többségében kétharmados törvénymódosításokat (Alkotmány, Honvédelmi törvény), amelyek megalapozzák az áttérést.

Július közepén a Fidesz elnöksége is a sorkatonai szolgálat végleges eltörlése mellett foglal állást. Július 26-án azonban a nagyobbik ellenzéki párt két határozati javaslatot nyújt be a parlamentnek, amelyben a sorkatonaság eltörlését, illetve egy úgynevezett kiegészítő védelmi erő létrehozását szorgalmazza. Az MSZP szerint a Fideszes javaslat azt jelentené, hogy a Fidesz önálló politikai akciót kezd annak érdekében, hogy ne kelljen egyértelműen igent vagy nemet mondani a sorkötelezettség megszüntetésére. A szocialisták emellett úgy vélik, hogy a legnagyobb ellenzéki párt ismétletlen kísérletet tesz arra, hogy a

²³ Lásd erről bővebben: Kern Tamás 2005. Magyar biztonságpolitika a változó világban. Elszalasztott esélyek – Parlamenti vitanapok 1991-2005. (szerk: Kéri László -Szabó Andrea), MTA PTI, Budapest

²⁴ 61/2000. OGY határozat (VI. 21.) „A Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól”.

²⁵ Lásd erről bővebben: Kern Tamás 2006. A sorkatonai szolgálat megszüntetéséről folyó parlamenti viták. Pécsi Politikai Tanulmányok III. (szerk: S. Szabó Péter), PTE

Nemzetőrséget burkolt formában, más néven állítsa fel. Így a kormánypártok a Fidesz határozati javaslatának plenáris tárgyalását megakadályozzák.²⁶

A kormány szeptemberben benyújtja az Országgyűlésnek az új honvédelmi – A Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló – törvény koncepcióját és egyben kezdeményezi az Alkotmány idevágó rendelkezéseinek módosítását. 2004 őszén megkezdődik a parlamenti vita. Az új honvédelmi törvény-tervezet és az Alkotmány módosításáról szóló törvényjavaslat vitáját az Országgyűlés egy keretben bonyolítja le. A kormány álláspontja szerint a geopolitikai körülmények alapvető megváltozása, illetve az ország szövetségi kapcsolatrendszere (NATO, EU) miatt a hagyományos tömeghadsereg-modell fenntartását a továbbiakban semmi sem indokolja. Így békeidőben a vegyes rendszerű (sorozott + szerződéses) haderőt az önkéntes jelentkezés alapján szolgálatot teljesítő hivatásos, szerződéses és önkéntes tartalékos állományból álló Magyar Honvédség váltja fel. A közel három hónapos, kemény parlamenti vita után a Fidesz beadja derekát és hozzájárul az új honvédelmi törvény és az Alkotmánymódosítás elfogadásához.²⁷ Ezzel a professzionális haderő – és a témánk szempontjából fontos – Önkéntes Tartalékos Rendszer kiépülése elől a politikai akadály elhárult.

Nemzetközi példák és az azokból levonható következtetések

A világ egyetlen egy országa sem engedheti meg, hogy a biztonságát befolyásoló valamennyi veszély elhárítására kizárólag az állandó reguláris haderőt alkalmazza. A NATO- tagországok és a semleges államok többsége ezért olyan tartalékos erőket tart fenn, melyek képesek a különböző veszélyek és feladatok (pl. területvédelem, katasztrófavédelem, belső társadalmi rend fenntartása, terrorizmus elleni küzdelem, külföldi békefenntartásban történő közreműködés) elhárítására, illetve ellátására. Természetesen az eltérő történelmi- és társadalmi fejlődésnek, az ország geopolitikai, gazdasági helyzetének, valamint a különböző társadalmak hadsereggel kapcsolatban kialakított más és másféle viszonyrendszerének köszönhetően, alapjaiban tér el egyes országokban a

²⁶ A két határozati javaslatot Simicskó István jegyzi: H/10853. „A Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról”, illetve a H/10854. „Kiegészítő védelmi erő létrehozásáról”. Az előbbit Simicskó visszavonja, majd augusztus 6-án Szijjártó Péterrel, ugyanezzel a címmel újra beadja (H/10919.).

²⁷ A vita heveségére utaló adat, hogy az ellenzéki képviselőknek köszönhetően 2004. október 25.-én az Országgyűlés elveti az új honvédelmi törvény tervezetét, és ebből okulva a kormány az Alkotmánymódosító csomagját már be sem terjeszti. November 3-án azonban a Fidesz bejelenti, hogy mégis hajlandó a jogszabályi módosításokat megszavazni. Ezt Pokorni Zoltán azzal indokolja, hogy pártja számára elfogadhatatlan, miszerint a kormány és a kormánypártok azzal riogassák a fiatal korcsoportokat, hogy a Fidesz ártani akar nekik. Novemberben tehát sor kerül mind az új törvény, mind pedig az azzal összefüggő alkotmánymódosítási koncepció parlamenti vitájára. A Fidesz az ígért támogatását megadja, így a jogszabály-tervezetek (2004. CV. Törvény A honvédelemről és a Magyar Honvédségről) elfogadásra kerülnek. A törvény alapján az önkéntes haderő személyi állományát békeidőben az aktív hivatásos katonai állomány, a szerződéses önkéntes állomány, továbbá az időszakosan rendelkezésre álló, önkéntes tartalékosok képezik. Békeidőben a sorozás felfüggesztésre kerül, ugyanakkor konfliktus esetén az intézmény visszaállítandó.

tartalékos haderők elismertsége, szervezési módozata, feladatrendszere. A szakirodalom²⁸ szerint legalább három eltérő modell alakult ki a fejlett világban:

- Azokban az országokban (pl. USA, Anglia, Németország, Franciaország, Törökország), amelyekben modernkori államfejlődés során a haderő mindenkor domináns szerepet játszott, ott a katonai tevékenység prioritást élvez, a katonai szakmának magas társadalmi presztízse figyelhető meg, s a polgárok többsége elfogadja a jelentős védelmi költségvetési szintet. Ezekben az államokban a fejlett reguláris haderőt jól felszerelt, magas szinten kiképzett, törvényileg szabályozott, anyagilag és erkölcsileg megbecsült tartalékos rendszer egészíti ki. Erre talán legjobb példa az Egyesült Államok Nemzeti Gárdája, melynek egységeit – a belföldi feladatok szakszerű ellátása mellett – a világ számos válságövezetében már bevetették.
- Az országok egy másik csoportját a semleges, illetve a semlegességre törekvő államok (pl. Svájc, Ausztria, Svédország) alkotják. Mivel ezek az országok nem tartoznak egyetlen egy katonai szövetségi rendszerbe sem, ez megköveteli tőlük, hogy ütőképes, az ország védelmét maximálisan biztosító reguláris és tartalékos haderőket tartsanak fenn, megfelelő finansziális keret biztosításával. Svédországban a tartalékos Honi Gárdának közel 100 ezer tagja van, kifejezve ezáltal is, hogy a honvédelem számukra össznemzeti ügy. A gárdának minden 15. életévét betöltő svéd állampolgár tagja lehet. A tagok évente legalább 20 órás időtartamban kötelesek kiképzésen részt venni.
- A következő államok (pl. Csehország, Szlovákia, Belgium) a biztonságuk garantálását elsősorban nem a nemzeti haderőktől várják, hanem a diplomáciai-gazdasági kapcsolataik rendezettségétől, illetve a különböző szövetségi rendszerekben (EU, NATO) elfoglalt tagságuktól. Mind a politikai elit mind, pedig a társadalom tagjai kevésbé tartják szükségesnek a nagy létszámú tartalék erők békeidőben történő fenntartását, illetve finanszírozását, ugyanakkor ezekben az országokban is történtek előrelépések a tartalékos szisztéma megerősítésére. Ezekben az államokban a tényleges haderő kiegészítésére az önkéntes tartalékos struktúrát alkalmazzák. Az ilyen típusú tartalékos szerveződések vagy az ország honvédelmi apparátusába integrálódnak, vagy attól elkülönülten civil szerveződésként látják el feladataikat. A cseh katonai vezetés pl. egyértelműen a haderőn belül képzelel el a kiképzett tartalékos szerepét. Ennek megfelelően a hivatásos katonaság kiépítésével párhuzamosan, fontosnak vélik a tartalék erők kiképzését, finanszírozását és funkcionális integrálását a haderőbe.

A nemzetközi példák alapján nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy Magyarország a tartalékos haderő fejlesztésének lehetséges irányát illetően a harmadik szervezési mintába tartozik. Mindezek ismeretében az alábbi politikai-, szakmai következtetések levonására vállalkozik a tanulmány, jelezve egyben, hogy inkább hangos gondolkodásról, semmint világos koncepcióról van szó.

1. Az új honvédelmi törvény elfogadása (2004. november 8.) óta a szocialista párt által vezetett kormányok a professzionális hadsereg-

²⁸ Lásd erről bővebben: Czuprák Ottó 2006. Paradigmaváltás a katonai tartalékosokról. *Új Honvédségi Szemle*, 9. szám, Urbán Lajos-Szigeti Lajos 2006. A magyar haderő és a tartalékos katonák. *Új Honvédségi Szemle*, 5. szám

modellváltással párhuzamosan képtelennek bizonyultak egy működőképes tartalékos szisztéma kiépítésére. Felállt ugyan az Önkéntes Tartalékos Rendszer (ÖTR), ám sem a finanszírozást illetően sem a jogi környezetet (pl. munkajogi kérdések) érintően nem történt előrelépés. Lépni még nem késő, a Simicskó javaslat szakmai és politikai vitája az ügy menetét előmozdíthatja.

2. A legcélravezetőbb megoldás a már szervezetileg létező ÖTR bázisának megerősítése. Ez nem jelenti azt, hogy a továbbfejlesztés, a források biztosítása és a jogszabályi változások meghozatala érdekében a szakmai és a politikai viták megspórolhatók. A szakma, a kormányoldal és az ellenzék számára egyaránt fontos egy kompromisszumos szisztéma „megszülése”. A jelenlegi rendszer felülvizsgálatával egybekötve a Simicskó koncepcióból át kell emelni a racionális elemeket. Fontos azonban, hogy a vita során a honvédség presztízse ne sérüljön. A Magyar honvédséget mindeztidáig sikerült a napi politikai csatározásoktól távol tartani. A politikai távolságtartás a hadsereg szakmai működésének egyik legfontosabb feltétele.
3. A kompromisszumos döntés után kiemelten fontos feladat a társadalmi vita lebonyolítása. A társadalom tagjait meg kell győzni arról – közös kampányok sokaságával –, hogy a honvédelem össznemzeti ügy, az önkéntes tartalékos szolgálat vállalása hazafias tett.
4. Jelen pillanatban az ÖTR mellett civil társadalmi szervezetek²⁹sokasága tekinti feladatának a tartalékos szisztéma életben tartását. Hangsúlyozni kell, hogy ez a feladat kizárólag állami feladat lehet, azaz a tartalékos haderő csak a védelmi minisztérium integratív keretein belül működhet. Nem csak annak okán, hogy ezek a civil szervezetek közvetlenül a rendszerváltás után, régi minták alapján szerveződtek, és a mai összetett védelmi feladatok ellátására alkalmatlanok,³⁰hanem annak ismeretében is, hogy Magyarországon a civil szektor erőtlen. Márpedig egy ilyen „hatalommal” is rendelkező szervezetet nem lehet mindenkorai politikai nyomásnak kitenni. A tartalékos erő alkalmazását kizárólag alkotmányos keretek között szabad engedélyezni.³¹

Összefoglalva kimondható tehát – kitekintve a nemzetközi porondra –, hogy a professzionális hadseregmodellt választó Magyarországnak sincs más lehetősége, minthogy tartalékos rendszerét megújítsa. Ennek a rendszernek viszonylag rövid időn belül (3-5 év) képessé kell válni arra, hogy adott esetben – a katasztrófahelyzetekben történő helytállás mellett – harci- és kiszolgáló támogatást biztosítson az aktív haderőnek, s egyben tevőleges összekötő legyen a professzionális honvédség és a polgári közösség között. Ennek precíz kimunkálását azonban a politikai osztály nem háríthatja másra. A katonaszakmai közeg készen áll arra, hogy az elitet ebben a munkájában segítse, s bizton

²⁹ Ilyen szervezet például a Magyar Tartalékosok Szövetsége vagy a Magyar Nemzetőrök Országos Szövetsége.

³⁰ Tóth Zoltán 2006. Szemléletváltás a tartalék erők ügyében is. *Új Honvédségi Szemle*, 2. szám

³¹ Ez persze nem jelenti azt, hogy ezek a civil szerveződések ne láthatnának el fontos társadalmi feladatokat, gondoljunk itt a hagyományőrzésre vagy a demokratikus politikai kultúra terjesztésére.

állítható az is, hogy a magyar társadalomban is találhatóak olyan személyek, akik a megfelelő szabályozás és az anyagi ösztönzők ismeretében bátran vállalkoznak - szabadidejük terhére – a nemzet szolgálatára.

Persze mindannyiunk számára közismert tény, hogy a jelenlegi belpolitikai események nem alkalmasak új – főleg komoly anyagi vonzattal is együtt járó – koncepciók kihordására.³² A nagyobb felelősség – már csak a kormányzásból adódóan is – ilyen esetekben mindenképpen a kormányra és a kormánypártokra hárul. A Simicskó javaslat viszont egyértelműen jelzi, hogy a parlamenti ellenzék – legalább is a Fidesz és a KDNP – kész egyes, a nemzet szempontjából kiemelkedően fontos kérdések megtárgyalására, a döntések meghozatalára. Már csak bátor kormányzati lépésre van szükség, s ennek megtételére a jelenlegi honvédelmi miniszter, Szekeres Imre alkalmasnak tűnik.

³² A várhatóan heves népszavazási kampány, a kormányfő ellehetetlenítésére irányuló ellenzéki cselekedetek, vagy az olyan katona-szakmai konfrontációk, mint a Grippen-ügy, valóban korlátozzák a kompromisszumos megegyezés lehetőségét.

Felhasznált irodalom

- Czuprák Ottó 2006. A tartalékerő szerepe a védelem hatásalapú képességének alakításában. *Hadtudomány*, 4. szám
- Czuprák Ottó 2006. Paradigmaváltás a katonai tartalék erőknél. *Új Honvédségi Szemle*, 9. szám
- Erdős László 2006. Hangosan gondolkodom. *Új Honvédségi Szemle*, 3. szám
- Kern Tamás 2005. Magyar biztonságpolitika a változó világban. *Elszalasztott esélyek – Parlamenti vitanapok 1991-2005.* (Szerkesztette: Kéri László -Szabó Andrea) MTA PTI, Budapest
- Kern Tamás 2006. A sorkatonai szolgálat megszüntetéséről folyó parlamenti viták. *Pécsi politikai tanulmányok III.* (Szerkesztette: S Szabó Péter) PTE, Pécs
- Kern Tamás 2007. Védelem- és katonapolitika. Őszöd árnyékában – A 2. Gyurcsány-kormány első éve (Szerkesztette: Gázsó Tibor –G. Fodor Gábor- Stumpf István) Századvég Kiadó, Budapest
- Kladek András 2005. Önkéntes haderő, hiányzó képességekkel? *Új Honvédségi Szemle*, 12. szám
- Kovács Gyula 2006. Nemzetőrség, MATASZ, vagy valami más? *Új Honvédségi Szemle*, 3. szám
- Szabó János 2003. Haderőváltás Magyarországon 1989-2001. *PolgART* Kiadó, Budapest
- Szenes Zoltán 2006. A békefenntartás hatása a magyar haderőre. *Hadtudomány*, 3. szám
- Szenes Zoltán 2006. Magyar Honvédség a NATO-ban. Mit várhatunk Rigától? *Hadtudomány*, 4. szám
- Szigeti Lajos 2000. A nemzetőrség megalakításának kérdései. *Hadtudomány*, 4. szám
- Urbán Lajos –Szigeti Lajos 2006. A magyar haderő és a tartalékos katonák. *Új Honvédségi Szemle*, 5. szám
- Urbán Lajos 2006. Tartalékosok a békefenntartó műveletekben. *Új Honvédségi Szemle*, 10. szám
- Urbán Lajos 2007. Az USA szárazföldi tartalékos alakulatai: a Nemzeti gárda. *Új Honvédség Szemle*, 2. szám